

Lunds universitet
Nordiske sprog
Robert Zola Christensen
2013-06-10

Anna Grahn
NODK01, Bachelorprojekt

Følelsen af græs
– en økokritisk lyrikanalyse af
Inger Christensens digtsamling *Græs*

Til Maria, Vicky, Sille og Karen
fordi I også kunne mærke det.

Indholdsfortegnelse

1. Indledning	4
1.1. Problemstilling	5
1.2. Afgrænsning	5
1.3. Disposition	5
2. Baggrund	6
2.1. Inger Christensen	6
2.2. Græs	7
3. Teori og metode	7
3.1. Økokritik	8
3.2. Natur	9
3.3. Metode	10
4. Tidligere forskning	11
5. Resultat og diskussion	12
5.1. Græs	12
5.1.1. Titlen	13
5.1.2. Græs i <i>Græs</i>	13
5.2. Dyr	15
5.2.1. Fugle	16
5.2.2. Andre dyr	16
5.3. Pladser	16
5.4. Årstider	17
5.5. Liv og død	18
6. Afslutning	19
6.1. Sammenfatning	19
6.2. Fortsættelse	19
7. Kilde- og litteraturfortegnelse	20

*Jeg har forsøgt at fortælle om en verden som ikke findes
for at den skulle findes.¹*

1. Indledning

I alle tider hvor mennesker har kommunikeret, har man fortalt om hvad man oplevet og hvad man set, først i mundtlige fortællinger, derefter i skriftlige. Det fysiske miljø har været en naturlig del af fortællingerne, og er det stadigvæk i dag.

Den vilde eller ”ægte” natur var længe en selvfølgelig del af menneskers liv, men med den voksende industrialisering og urbanisering kom også mennesker længere og længere væk fra naturen. I dag, hvor den store del af Jordens befolkning bor i byer, er der mange som ikke kender hvordan maden de spiser er produceret eller en gang hvor den kommer fra. Samtidig er der nogle af os der prøver at generobre naturen i byen gennem for eksempel urbant landbrug og window farming. Der findes også dem der mener, at vi kommer til hæfterne bedst i den ”rigtige” natur.

Alt flere er blevet interesserede for miljø og økologi og det globale klima er noget mange taler om i hverdagen og det er et stadig øget antal naturkatastrofer i vores verden. Dette har givet økologi og natur større plads, ikke kun i den private sfære men også i den politiske. Faktisk også indenfor de litterære kredse, selvom det måske ikke endnu er det helt store tema.

Inger Christensen er en af de danske digtere der har brugt naturen i sine værker, på mange forskellige måder, og i hendes digtsamling *Græs* finder man den allerede i bogens titel. Græs – er der noget mere naturligt?

Sidste år læste jeg *Græs* og nogle ligner fra et af digtene, ”Grønt i det grønne/ her kommer dagene”, har fæstnet sig siden, hvorfor jeg valgte at bruge digtsamlingen i den her opgave.²

En anden grund til at vælge *Græs* blandt Christensens mange værker, er at økokritiken, den teori som den her opgave bruger, vil genlæse gammel litteratur med økocentrisk perspektiv, og man vil læse de værker man synes ikke har fået

¹ Christensen, I, ”Scenen” i *Samlede digte*, København 1999, s. 164.

² Christensen, I, ”Grønt” i *Græs*, København 1983 (1963), s. 8.

tilstrækkelig opmærksomhed.³ Blandt Christensens bøger står *Græs* helt klart i skyggen af de senere udgivelser, som *alfabet* (1981) og *Sommerfugledalen* (1991).

Naturen er stadig nærværende i litteraturen, uanset hvis vi vil det eller ej, uanset hvis vi tænker på det eller ej. Det store spørgsmål er hvad den siger os, med sit nærvær eller fravær.

1.1. Problemstilling

Den her bachelorprojekt opgave vil lave en lyrikanalyse af Inger Christensens digtsamling *Græs* fra 1963. Fra et økokritisk perspektiv vil opgaven finde ud af hvorhen og hvordan naturen repræsenteres i digtene. Findes den i overskriften og i temaet, eller findes den "kun" i baggrunden? Er naturen konkret eller symbolsk og metaforisk? Er det vild natur eller et urbant miljø som beskrives? Hvilken virkning og betydning får det?

1.2. Afgrænsning

Valget af digtsamlingen *Græs* er allerede omtalt i indledningen, men noget der opgaven ikke har beagtet er lyd-aspektet af digtene. Jeg anbefaler dog at læse digtene højt.

Desværre når opgaven ikke at tale om natur og litteratur i forhold til klasse, retfærdighed eller køn. Der findes også andre ting at sige om naturen og litteraturen, og selvfølgelig er der mange flere temaer i digtsamlingen end dem som kapitel 5, Resultat og diskussion, har valgt, men opgavens omfang og fokusering tillader ikke det.

1.3. Disposition

Opgaven er disponeret efter dette indledende kapitel med et kapitel om baggrunden, det vil sige opgavens analysemateriale, derefter følger et kapitel om teorien bag opgavens analyse, analysens metode samt et afsnit om naturen. Kapitlet om tidligere

³ Barry, P, *Beginning theory*, Manchester 2009 (1995), s. 254.

forskning følges af et kapitel som omhandler resultat og diskussion. Til sidst følger et afsluttende kapitel.

2. Baggrund

Det her kapitel omhandler baggrunden til opgaven, hvor det ene afsnit beskriver Inger Christensen og hendes forfatterskab, og det andet afsnit beskriver digtsamlingen *Græs*.

2.1. Inger Christensen

Mange anser Inger Christensen (1935-2009) som en af Danmarks største lyriker, og da hun døde i 2009 var der mange der ærgrede sig over at hun ikke nåede at få nobelprisen i litteratur.⁴

Christensen var uddannet lærer, men arbejdede ikke lang tid som det før hun blev fuldtidsforfatter i 1965. Selvom hun måske mest er kendt for sine digter – især digtsamlingerne *det* (1969), *alfabet* (1981) og *Sommerfugledalen - et requiem* (1991) – skrev hun også alt fra romaner, noveller og essays til børnebøger, skuespil og opera librettoer.⁵

Inger Christensen var medlem af Det Danske Akademi fra 1978, og gennem årene modtog hun mange forskellige litterære priser, som Det Svenske Akademis Nordiske Pris (1994), Grand Prix des Biennales Internationales de Poésie (1995), og Rungstedlund-prisen (2001).⁶

Et gennemgående tema i Christensens tekster er ”forholdet mellem kunsten, sproget og verden”.⁷ Inspireret af den amerikanske sprogforsker Noam Chomsky skriver Inger Christensen i essaysamlingen *Del af labyrinten*, ”at sproget er en direkte

⁴ Wivel, P, ”Inger Christensen hyldet i europæiske aviser” 2009-01-10. Hentet på <http://politiken.dk/kultur/boger/ECE626960/inger-christensen-hyldet-i-europaeiske-aviser/> 2013-06-01.

⁵ Information om Inger Christensen i Britannica Online Encyclopedia. Hentet på <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/114980/Inger-Christensen> 2013-06-01.

⁶ Worsaae Petersen, J, Biografi Inger Christensen, 2008-11-27. Hentet på <http://www.litteratursiden.dk/forfattere/inger-christensen> 2013-06-01.

⁷ Lehmann Sivertsen, K, Forfatterportræt Inger Christensen. Hentet på <http://www.forfatterweb.dk/forfatterweb/oversigt/christensen-inger> 2013-06-01.

forlængelse av naturen.”⁸ Sproget er det der binder sammen mennesket med verden, og deraf er der ikke et klart skel mellem kultur og natur for hende.

2.2. *Græs*

Den her røde tråd af menneskets relation til omverden og naturen findes også i *Græs*, Christensens anden digtsamling, fra 1963.

Græs består af toogtyve digte. Det første digt er kort og lidt haikuagtigt, men langsomt men sikkert bliver digtene længere og længere, og det sidste digt er en digtsuite i syv dele, fordelt på tyve sider.⁹ Digtene handler om ”tilværelsens enkle grundkræfter og livsytringer” og er mere klassisk modernistiske end de senere systemdigte i for eksempel *alfabet*.¹⁰ *Græs* bruger det danske landskap til at undersøge relationen mellem sproget og naturen.¹¹

Elisabeth Møller Jensen mener at Christensen er ”[I]et at læse, svær at forstå”.¹² Selvom sproget ofte er vidunderligt og digtene er rimeligt nemme at læse, findes der næsten altid mange niveauer i teksterne, der skaber en dybde, og en mulighed for et væld af fortolkninger og fortællinger, så også i *Græs*.

3. Teori og metode

I det her kapitel følger først et afsnit om økokritikken, den teori den her opgave bruger, derpå følger et afsnit om naturen, og til sidst følger et kort afsnit om analysens metode.

⁸ Munch Terkelsen, A, ”En puls uden krop” i *Sprogskygger*, Wedell Pape, L (red.), Århus 1995, s. 71.

⁹ Christensen, I, *Græs*, København 1983 (1963).

¹⁰ Fibiger, J, ”Inger Christensen” i *Litteraturens stemmer - Gads danske forfatterleksikon*, København 1999, s. 106.

¹¹ Information om Inger Christensen i Britannica Online Encyclopedia. Hentet på <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/114980/Inger-Christensen> 2013-06-01.

¹² Møller Jensen, E, ”Inger Christensen” i Dansk Kvindebiografisk Leksikon. Hentet på <http://www.kvinfo.dk/side/170/bio/609/query/christensen%20inger/> 2013-06-01.

3.1. Økokritik

Økokritik er en forholdsvis ny litteraturteori, der studerer relationen mellem litteraturen og det fysiske miljø.¹³ Sandsynligvis brugtes begrebet økokritik for første gang i William Rueckerts essay *Literature and Ecology: An Experiment in Ecocriticism* fra 1978.¹⁴ Med økokritik mente Rueckert anvendelsen af økologi og økologiske begreber i studiet af litteratur.¹⁵

Det var ikke indtil cirka ti år senere som termen for alvor etableredes, da den amerikanske forskere Cheryll Glotfelty brugte økokritik som studiet af *nature writing*, naturessays. Økokritiken i USA fokuserede på disse naturessays i starten af 1990'erne, især essays fra transcendentalister som Ralph Waldo Emerson, Margaret Fuller og Henry David Thoreau.¹⁶

De amerikanske *nature writing* er den ene gren hvorfra økokritikken har sin oprindelse, de britiske *green studies* er den anden. Den britiske økokritik startede med Jonathan Bates bog *Romantic Ecology* i 1991, og på den her side af Atlanten lagde man vægt ved engelsk lyrik fra romantikken, især digteren William Wordsworths tekster.¹⁷

I 1996 udgav Glotfelty antologien *The ecocriticism reader: Landmarks in literary ecology* sammen med Harold Fromm, og den økokritiske teori fik sit gennembrud. Da havde teorien vokset og begrebet økokritik omfattede nu ikke kun naturessays eller romantisk lyrik, men all form for litteratur.¹⁸

Hvor Rueckert kun fokuserede på økologien og litteraturen i 1970'erne, inkluderer økokritikken i dag alle former af relationer mellem litteratur og det fysiske miljø, og den kan også bruges indenfor andre fag, som teologi, filosofi og psykologi.

Det har taget lang tid for miljøkrisen at få opmærksomhed indenfor institutionerne for litterære studier, men Glotfelty mener at økokritikkens fremtid ligger i, at vi er

¹³ Glotfelty, C & Fromm, H (red.), *The ecocriticism reader: landmarks in literary ecology*, Athens 1996, s. xviii.

¹⁴ Glotfelty & Fromm (red.), *The ecocriticism reader: landmarks in literary ecology*, Athens 1996, s. xviii ff.

¹⁵ Rueckert, W, "Literature and ecology: an experiment in ecocriticism" i *The ecocriticism reader: landmarks in literary ecology*, Glotfelty & Fromm (red.), Athens 1996, s. 107.

¹⁶ Tenngart, P, *Litteraturteori*, Malmö 2008, s. 154 ff.

¹⁷ Coupe, L (red.), *The green studies reader: from romanticism to ecocriticism*, New York 2000, s. 6 ff.

¹⁸ Tenngart, s. 154.

nødt til blive bevidste om og at tænke over vores miljøproblemer, ellers bliver dem ikke løst.¹⁹ For det er som Lynn White, Jr. skriver i ”Historical roots of our ecologic crisis”, at hvordan mennesker tænker om sig selv i relation til det omkring dem, påvirker hvad de gør med deres økologi.²⁰

Gløt felty, og mange med hende, forventer at økokritikken i fremtiden bliver end mere ”interdisciplinær, multikulturel og international”.²¹ Og ikke mindst multietnisk, når miljø og social retfærdighed bliver mere sammenkoblede.²²

Rachel Carson prøvede allerede i 1962 at bruge litteraturen til at gøre verden opmærksom på problemerne i vores miljø, og det er også en del af, hvad økokritikken ønsker at gøre i dag. Selvfølgelig er vi nødt til at blive bevidste om at vores verden er i krise, men det er ikke kun problemerne i det fysiske miljø vi bør gøre os opmærksomme på, men faktisk også på den almindelige natur, eftersom vi lever i en verden hvor vi alt mere bliver distancerede fra ”naturen” og det naturlige.

3.2. Natur

For at kunne studere forholdet mellem litteratur og det fysiske miljø, er man nødt til at definere hvad det miljø faktisk er, miljøet vi mange gange kalder ”natur”.

Hvad er egentlig ”natur”? Raymond Williams har sagt at ’natur’ er et af de mest komplekse ord i sproget.²³ Er det definitionen af alt som er upåvirket af mennesker, det vil sige modsætningen til ”kultur”? Hvis den vilde natur er oceaner, ørkener og ubeboede landsdele, og det urbane miljø er parker og haver, hvordan vil man definere alt der imellem? Ville man kalde det natur eller hvor skulle grænserne gå?

De fleste litteraturteorier anser alt, også vores eksterne verden, for at være en social og lingvistisk konstruktion, men en økokritiker mener det modsatte, at naturen virkelig eksisterer, og ikke kun i vores sprog.²⁴ Filosoffen Kate Soper skriver i *What*

¹⁹ Gløt felty & Fromm (red.), *The ecocriticism reader: landmarks in literary ecology*, Athens 1996, s. xxiv.

²⁰ White Jr., L, ”Historical roots of our ecologic crisis”, Gløt felty & Fromm (red.), *The ecocriticism reader: landmarks in literary ecology*, Athens 1996, s. 9.

²¹ Gløt felty & Fromm (red.), *The ecocriticism reader: landmarks in literary ecology*, Athens 1996, s. xxv.

²² Gløt felty & Fromm (red.), *The ecocriticism reader: landmarks in literary ecology*, Athens 1996, s. xxv.

²³ Soper, K, *What is Nature?*, Oxford 1995, s. 1.

²⁴ Barry, P, *Beginning theory*, Manchester 2009 (1995), s. 243.

is Nature?, at det ”er ikke sproget som har et hul i sit ozonlager”.²⁵ Eller som Inger Christensen selv skriver, ”[s]proget kan ikke skilles fra verden, uden at verden skilles fra sig selv”.²⁶

Ifølge den neoplatoniske tradition omfatter naturen alt som lever, altså også mennesket. Når begrebet natur indbefatter mennesket betyder det at hun er gensidigt afhængig af øvrige naturlige fænomener, hvilket gør det svært at holde fast ved den gamle forestillingen at der findes en tydelig distinktion mellem kultur og natur.²⁷ For Inger Christensen er ”sproget en forlængelse af biologien, således at der ikke er et klart skel mellem kultur og natur, men derimod snarere en glidende overgang.”²⁸

Den vilde natur er i dag i høj grad påvirket af kulturelle faktorer og det urbane miljø af naturlige. Det er vanskeligt at hævde i dag, at der stadig er en skarp distinktion mellem natur og kultur. Måske også på grund af at naturen er blevet en del af politikken, hvor man diskuterer fordeling og brug af resurser, og ansvar for økosystemet m.v.

Også indenfor litteraturen finder man den her doble påvirkning, som i Inger Christensens digte i *Græs*. Natur påvirker kultur i forfatterens brug af naturen i digtene, og kultur påvirker natur i læsningen, i det at læseren bliver bevidst om det fysiske miljø og måske ændrer indstilling til det. I det mindste bliver læseren muligvis mere bevist om naturen.

I den her opgave vil ”natur” inkludere alt som kan associeres med natur: skov, dyr, træer og blomster; mennesket, kroppen og det naturlige adfærd; affald, byer, provinsen, bjerge og have.

3.3. Metode

Økokritikken har ikke nogen entydig metode, sandsynligvis fordi den stadig er relativ ny, og det er også noget teorien har fået kritik for. For at komme helt tæt på digtene og kunne fokusere på naturen i dem, bruger den her opgave, hvad Paul Tennygart

²⁵ Soper, K, *What is Nature?*, Oxford, 1995, s. 151.

²⁶ Christensen, I, ”Silken, rummet, sproget, hjertet” i *Sprogskygger*, Wedell Pape, L (red.), Århus 1995, s. 10.

²⁷ Tennygart, s. 156.

²⁸ A Rasmussen, J, ”Inger Christensen” i *Dansk forfatterleksikon - Biografier*, København 2001, s. 86.

kaldet for nykritikkens ”vigtigste metodologiske bidrag”, nemlig nærlæsningen.²⁹ Nykritikken er en angelsaksisk litteraturteori der fokuserer på teksten, hvilket altså denne metode også gør. Man ser ikke til forfatteren og dens intentioner, det er teksten som skal analyseres og ikke nogle kontekstuelle fænomener.³⁰

Nærlæsningens hensigt er at se til tekstens helhed og ikke at udelade nogle bestanddele.³¹ Den her opgaves hensigt er dog at fokusere på ét tema i digtsamlingen – naturen – hvorfor opgaven ikke bruger nykritikkens nærlæsningsmetode fuldt ud, men bruger den i det at den mener at selve teksten er primær og dermed fokuserer på den.

4. Tidligere forskning

Eftersom teorien begyndte i USA og Storbritannien er den største del af den økokritiske forskning lavet på engelsk litteratur. Således omhandler det her kapitel ikke kun den tidligere forskning på Inger Christensen, men også den (engelske) økokritiske forskning på lyrik.

Som opgaven allerede nævnt i kapitel 3, er økokritikken en forholdsvis ny litteraturteori, og følgelig findes der ikke særlig meget forskning indenfor området i Norden. Det er svært at finde noget skrevet om *Græs* eller Inger Christensen vedrørende økokritik, men dog findes der en del om naturen og forfatterens værker, især de senere. Lis Wedell Pape skriver i samleværket *Nordisk kvindelitteraturhistorie* om Christensens forfatterskab med udgangspunkt i *Græs*, at ”[t]ekstens kosmiske rum formidler et nærvær, som er knyttet til menneskets basale samhørighed med naturen”³².

Wedell Pape har også redigeret *Sprogskygger*, en bog om læsninger i Christensens forfatterskab, hvori hun skriver om at digtværket *det* vedrører ”relationen mellem mennesket som sådant og verden, universet, væren som sådan, mellem ”jeg” og ”det”. ”³³

²⁹ Tenngart, s. 14.

³⁰ Tenngart, s. 26-27.

³¹ Tenngart, s. 27.

³² Wedell Pape, L, ”Kønnets, sprogets hvisken” i *Nordisk kvindelitteraturhistorie*, bind 4, København 1997, s. 137.

³³ Wedell Pape, L, ”Mellemord” i *Sprogskygger*, Wedell Pape, L (red.), Århus 1995, s. 17.

Inger Christensen skrev selv om naturen, kunsten, litteraturen og sproget i essaysamlingen *Hemmelighedstilstanden*.³⁴ Hennes egen forskning på romantisk lyrik finder man i *The shadow of the dome*.³⁵

I Storbritannien introducerede Jonathan Bates økokritikken med *Romantic Ecology* i 1991, og cirka ti år senere udkom *The green studies reader*, som indeholder tekster fra en grøn tradition i den romantiske lyrik til en grøn læsning af *Ondskabens øjne*.³⁶

Catrin Gersdorf og Sylvia Mayer vil med sin antologi *Nature in literary and cultural studies* opmærksomme mennesker på naturen gennem populærkultur, filosofi og litteratur.³⁷ *Beyond nature writing* er en anden økokritisk antologi, og den prøver at udvide grænserne for teorien. I kapitlet ”The poetry of experience” skriver engelskprofessoren John Elder om Robert Frosks lyrik og et praktisk seminar for at komme tættere på digtene.³⁸

5. Resultat og diskussion

Det her kapitel indeholder resultat og diskussion af den økokritiske lyrikanalysen. Opgaven har valgt at have de to dele i det samme kapitel, siden diskussionen hænger så tæt sammen med resultatet, men også for at få en mere overskuelig tekst. En sammenfatning vil følge i det næste kapitel.

Naturen er nærværende i alle Inger Christensens digte i *Græs*, men på forskellige måde. Der findes konkrete ord men også abstrakte ord og implicite former for natur. Kapitlet begynder med et afsnit om titlen og græs, derefter følger afsnit fordelt på naturtemaerne dyr, pladser, årstider samt liv og død.

5.1. Græs

Græs, *Poaceae* (*Gramineae*), er en stor botanisk familie af frøplanter med cirka 9000 arter, som forekommer i hele verden, alt fra de vilde savanner og stepper til golfbaner

³⁴ Christensen, I, *Hemmelighedstilstanden*, København 2000.

³⁵ Christensen, I, *The shadow of the dome*, Bergen 1985.

³⁶ Coupe, L (red.), *The green studies reader*, New York 2000.

³⁷ Gersdorf, C & Mayer, S, *Nature in literary and cultural studies*, Amsterdam 2006, s. 11.

³⁸ Elder, J, ”The poetry of experience” i *Beyond nature writing*, Armbruster & R. Wallace (red.), Charlottesville 2001, s. 314 ff.

og urbane parker.³⁹ Græs kan vokse under vand og tilmed i det kolde Arktis, og det dækker mere af jordens landeområder og fodrer flere dyr end nogen anden plante.⁴⁰ Der findes også noget som kaldes for ”kunstigt græs”, men det vil den her opgave ikke gå nærmere ind på.

Ifølge naturdokumentaren *Planet Earth* overlever det botaniske græs alt: oversvømmelser, brande, bagende sol og frost.⁴¹ Hvilket kan forklare hvorfor græs er et symbol for det naturlige og det frodige, men det er faktisk også et symbol for det næsten modsatte: det forgængelige og det ydmyge.⁴²

5.1.1. Titlen

I Inger Christensens digtsamling *Græs* finder man naturen og græsset allerede i titlen, hvilket dermed giver naturen en stor rolle i sammenhængen. Hvis man ser titlen som forfatterens (eller forlæggerens) sammenfatning af digtsamlingen bliver græs også et muligt tema for bogen. Siden det kun er et enkelt ord ved man ikke umiddelbart hvad græs det er, og der findes sandsynlig lige så mange fortolkninger som læsere.

Digtene indeholder begge sider af symbolet græs, og skaber en spænding mellem dem. Det livagtige, voksende og naturlige kæmper med det forgængelige og den uundgåelige slutning.

5.1.2. Græs i *Græs*

Ifølge Lise Wedell Pape er græsmetaforen i *Græs* ”det sted hvorfra trådene går ud, og samtidig det sted, hvor de samles. [Den] signalerer om den naturindfældethed, hvorfra mennesket står ud og møder sig selv i mødet med det andet/den anden. Græsmetaforen leder også tanken hen på gravens græs, det absolutte nærvær, selvets og eksistensen ophør i digtsamlingens fundamentalt kosmiske, cykliske vision.”⁴³

³⁹ Information om græsfamilien i *Den store danske*. Hentet på [http://www.denstoredanske.dk/Natur_og_miljø/Botanik/Poales_\(græsser\)/græsfamilien](http://www.denstoredanske.dk/Natur_og_miljø/Botanik/Poales_(græsser)/græsfamilien) 2013-06-01.

⁴⁰ *Planet Earth*, del 7, BBC et al., Storbritannien, 2006, Alastair Fothergill.

⁴¹ *Planet Earth*.

⁴² Information om græs i *Den store danske*. Hentet på <http://www.denstoredanske.dk/Symbolleksikon/Naturfænomener/græs?highlight=græs> 2013-06-01.

⁴³ Wedell Pape, L, ”Kønnets, sprogets hvisken” i *Nordisk kvindelitteraturhistorie*, bind 4, København 1997, s. 137.

Der er ikke mange digte i digtsamlingen med græs i overskriften. Den eneste konkrete er ”Hviskende græsfødder”, hvor græsset får en central rolle da det ikke kun er nærværende i overskriften men også i den første sætning, som slår an tonen i digtet.⁴⁴

To overskrifter der mere implicit kan fortolkes som græs er ”Grønt” og ”Ved vejkanten”.⁴⁵ Græs har mulighed for at vokse ved siden af vejen, uanset hvad vej det er, og grønt er en farve mange associerer med græs.

Græsset som et symbol for det forgængelige bliver synligt i ”Under en by”, hvor digtjeget ser på græsset og ser det usikre.⁴⁶ Børnene i græsset i det samme digt kan også ses som et billede for barndommen, noget som ikke varer evigt.

I ”Andet berørt” findes også en fornemmelse af et øjeblik, noget som snart vil ende. Græsset er en del af det øjeblik som erindres i digtet.

Følelsen af græs er noget de fleste kender, og den beskrives i digtet ”Kommer ingen”:

hvad med følelsen af græs blandt myrer i græs
hvor vi færdes i årevis græsset hvor vi lå
kommer krybende børnene se en blomst
fra det hellige sted nej kommer ikke
kommer ingen i skrålys og glemt gennem
græs gennem sol uden spejl gennem øjne
uden myrer gennem dig⁴⁷

De modernistiske afbrudte ligner giver digtet en fornemmelse af bevægelse, men det er end en gang også en beskrivelse af et øjeblik, en ton af forgængelighed.

Der er ikke kun myrer i græsset, men også løver, som i ”Anderledes – berørte af lys”:

⁴⁴ Christensen, I, ”Hviskende græsfødder” i *Græs*, København 1983 (1963), s. 11. NB! Herefter vil digtene kun refereres med digtoverskrift og sidehenvisning til *Græs*.

⁴⁵ ”Grønt”, s. 8; ”Ved vejkanten”, s. 12.

⁴⁶ ”Under en by”, s. 9.

⁴⁷ ”Kommer ingen”, s. 25 f.

som løver i
græsgrønt mørkt selvfølgelig indtog [---]
og aldrig mere rejse os med
græsset efter regn [---]
smelter vort
mørke med græslugt [---]
ruller
gennem græs uden forhold til stole [---]
Løver går ikke med tøj gennem græs [---]
skridende
ind i dig slev gennem græs [---]
kom stort hvor vi kom for at elske os våg-
ne – med græsset en morgen efter regn⁴⁸

Til sidst får græsset fødder, ikke rødder, og det lister sig hviskende gennem os i ”Hviskende græsfødder”.⁴⁹ Det her antropomorfe træk skaber en samhørighed mellem mennesket og græsset. Hvad græsset hvisker ved vi ej, men en hvisken lever sjældent længe.

5.2. Dyr

Dyr er en selvskreven del af naturen, selvom forskellige arter lever i forskellige dele af vores verden. Nogle af de ”vilde dyr” kan man også finde i det urbane miljø, for eksempel i en zoologisk have eller i et cirkus.

I *Græs* forekommer flere slags dyr: forskellige fugle, løver, myrer, får og en hund. Det her afsnit er delt op i to dele. Siden fuglene fylder så meget i digtsamlingen har de fået en helt egen del.

⁴⁸ ”Anderledes – berørt af lys”, s. 27 ff.

⁴⁹ ”Hviskende græsfødder”, s. 11.

5.2.1. Fugle

Som lige nævntes er der mange fugle i digtene i *Græs*. Der er strandkader, duer, viber, svaler, spætter og måger. Nogle gange omtales de kun som ”fugle”. En del af dem lever, andre ikke.

Viber og strandkader er vadefugle, og måger lever også ved kysten.⁵⁰ Et sted man ikke direkte associerer med græs, men en selvfølgelig del af naturen.

Digtet ”Under vibelandets skrig”, hvor vibelandet skriger, minder om Pia Tafdrups digt ”Viber ved midnat”, hvor vibernes skrig ”slår ind i aprilnatten”.⁵¹

De ikke levende fugle finder man i ”Møde I”. Svalerne i porcelænsuret, der har holdt op med at tikke, og maleriet Picassos fredsdue.⁵²

5.2.2. Andre dyr

Der er ikke kun fugle i digtene i *Græs*, der er også andre dyr. Vilde løver og myrer fra skoven, men også tamme får med glasuld og en tøjhund.

5.3. Pladser

Naturen er ikke kun det ubestemte fysiske miljø i digtsamlingen, men også nogle helt konkrete pladser, eller i det mindste referencer til pladser på vores klode.

Kysten fra afsnit 5.2.1 er tilbage i ”Grå dis”, hvor digtjeget befinder sig ved Knebel vig.⁵³ Knebel vig er en lille vig til Kalø vig som ligger i den sydlige del af Mols.

Lidt mere eksotiske pladser finder man i ”Møde VI”. Et tempel i Mexico og Afrikas sol giver helt andre fornemmelser end det grå dis ved Knebel vig.⁵⁴

⁵⁰ Information om viber på Dansk Ornitologisk Forenings hjemmeside. Hentet på <http://www.dofbasen.dk/ART/art.php?art=04930> 2013-06-01.

Information om strandkader på Dansk ornitologisk forenings hjemmeside. Hentet på <http://www.dofbasen.dk/ART/art.php?art=04500> 2013-06-01.

⁵¹ ”Under vibelandets skrig”, s. 10.

Tafdrup, P, ”Viber ved midnat” citeret i *Mastetoppe*, Jørgensen, B H, Odense 1997, s. 281.

⁵² ”Møde I”, s. 33 ff.

⁵³ ”Grå dis”, s. 17.

⁵⁴ ”Møde VI”, s. 49 f.

5.4. Årstider

Det fysiske miljø forandres hele tiden, og en del af naturens forandring kan man kalde for årstider. I *Græs* kan man finde alle de fire årstider som vi oplever i Norden. Man kan tage sig gennem et år i digtsamlingen, selvom årstiderne ikke er i den orden i bogen.

I ”Møde VII” er det ”morgen i marts”, og ”grønt i det grønne” i digtet ”Grønt” giver en fornemmelse af forår, men selvfølgelig også af sommer.⁵⁵ Konnotationer til sommeren fås også i tre andre digter, hvor man finder ”pletter af græs” og ”vilde jordbær”, og taler om ”i [...] græsset hvor vi lå”.⁵⁶ Selvom pletterne af græs måske ikke er konkrete da de i digtet findes på huden, og ikke på tøjet, som er lidt mere almindeligt. Det kan selvfølgelig være pletter på huden men det kan også være et billede for en erindring, et minde fra sommeren der er forbi.

Digtet ”Grønt” beskriver i de sidste ligner oplevelsen af en kort sommer:

hvor en sommer
brat stiger op
og dybt forsvinder⁵⁷

Sommerens forgængelighed findes ligeledes i ”Sommerkort liv”, ikke kun i overskriften og den første linje, men også i den ”ensom[me] frost”⁵⁸ En kort fortætning af en følelse, mange af os kan genkende. Men det er ikke kun os mennesker der synes godt om sommeren, spætterne i ”Hviskende græsfødder”, er også ”sommerbegærlige”.⁵⁹

Når sommeren er forbi, bliver det september, hvor kvinder ”strikke[r] sommeren sammen”.⁶⁰ ”[G]råbrun svamp” og ”asters” er ting som minder os om efteråret, denne tid af forandring, hvor vi erindrer os om at intet varer evigt.⁶¹

⁵⁵ ”Møde VII”, s. 51; ”Grønt” s. 8.

⁵⁶ ”Andet berørt”, s. 30; ”Elskov”, s. 23; ”Kommer ingen”, s. 25.

⁵⁷ ”Grønt”, s. 8.

⁵⁸ ”Sommerkort liv”, s. 24.

⁵⁹ ”Hviskende græsfødder”, s. 11.

⁶⁰ ”September”, s. 13.

⁶¹ ”Andet berørt”, s. 30; ”Møde II”, s. 37 ff.

Efter frosten i ”Sommerkort liv” kommer sneen og den rigtigt kolde vinter i ”Møde V”, da ”fuglene frøs fast”.⁶² En lignelse som minder om fortællingen i filmen *Stegte grønne tomater*, hvor en sø frøs til så hurtigt at fuglene fæstnede, men alligevel overlevede og fløj af sted med hele søen.⁶³ I digtet derimod har fuglene ikke engang ”kraft til at skribe”.

5.5. Liv og død

Det her afsnit vil omhandle liv og død og den forgængelighed som forekommer i digtene.

Gennem hele digtsamlingen går et strejf af forgængelighed, et memento mori, som om græsset og naturen vil påminde om den naturlige cyklen, hvor liv følges af død, og død af liv.

I digtsamlingens første digt ”Fred” gror duerne på marken i den første lignelse, og selvom duer måske ikke kan gro, kan man se det som et symbol for vækst, liv og håb.⁶⁴ Marken hvor duerne gror følges af ordene ”af jord” i den næste lignelse. Både mark og jord er noget jordnær, men også hvor græsset kommer fra. Sætningen ”af jord skal du igen opstå” alluderer til de ord som præster siger ved begravelser. Jorden giver liv, de døde begravnes og opstår derefter til liv igen. En livscyklus som er både endelig og uendelig.

Digtet ”Sommerkort liv” beskriver det sommerkorte liv.⁶⁵ Et liv lige så kort som en sommer, lige så forgængeligt som en sommer eller en fornemmelse af en sommer, og da blomsten møder frosten er den ved at dø. Liv og død i to korte, men nøjagtige, lignelser.

⁶² ”Sommerkort liv”, s. 24; ”Møde V”, s. 45.

⁶³ *Fried green tomatoes (Stegte grønne tomater)*, Universal pictures et al., USA, 1991, Jon Avnet.

⁶⁴ ”Fred”, s. 7.

⁶⁵ ”Sommerkort liv”, s. 24.

6. Afslutning

I det her afsluttende kapitel følger først en sammenfatning og derefter et afsnit om fortsættelse indenfor opgavens område.

6.1. Sammenfatning

Naturen findes allerede i digtsamlingens titel, og mange af digtene handler om forgængelighed, noget som græs kan symbolisere. Fornemmelsen af at være i et øjeblik er stadig nærværende, ligesom de eksplicite og implicite omtal om liv og død.

Der er både levende og kunstige dyr i digtene, og det fysiske miljø spænder helt fra et gråt Jylland til et tempel i Mexico og Afrikas sol.

6.2. Fortsættelse

Den her opgave kan desværre ikke rumme alt om naturen i *Græs*. Temaer som urban miljø og vild natur, indendørs, mennesker og lys er blot nogle temaer som ikke fik plads i resultatet. Ordklasser og lydaspektet i digtene er andre ting som man kan forske videre på. Naturen og litteratur i forhold til klasse, retfærdighed eller køn skulle jeg også finde interessant at vide mere om.

Opgavens bidrag til den økokritiske forskning indenfor nordisk lyrik er ikke særlig stor, men forhåbentlig kan den inspirere til at læse mere af de nordiske digtere, især Inger Christensen, og selvfølgelig til at læse mere om økokritik, uanset fag.

7. Kilde- og litteraturfortegnelse

- Armbruster, K & R. Wallace, K (red.), *Beyond nature writing*, Charlottesville 2001.
- Barry, P, *Beginning theory*, Manchester 2009 (1995).
- Christensen, I, *Græs*, København 1983 (1963).
- Christensen, I, *Hemmelighedstilstanden*, København 2000.
- Christensen, I, *Samlede digte*, København 1999.
- Christensen, I, *The shadow of the dome*, Bergen 1985.
- Coupe, L (red.), *The green studies reader: from romanticism to ecocriticism*, New York 2000.
- Dansk forfatterleksikon - Biografier*, København 2001.
- Gersdorf, C & Mayer, S, *Nature in literary and cultural studies*, Amsterdam 2006.
- Glotfelty, C & Fromm, H (red.), *The ecocriticism reader*, Athens 1996.
- Jørgensen, B H, *Mastetoppe*, Odense 1997.
- Litteraturens stemmer - Gads danske forfatterleksikon*, København 1999.
- Nordisk kvindelitteraturhistorie*, bind 4, København 1997.
- Soper, K, *What is Nature?*, Oxford 1995.
- Tenngart, P, *Litteraturteori*, Malmö 2008.
- Wedell Pape, L (red.), *Sprogskygger*, Århus 1995.
- Fried green tomatoes (Stegte grønne tomater)*, Universal pictures et al., USA, 1991, Jon Avnet.
- Planet Earth*, del 7, BBC et al., Storbritannien, 2006, Alastair Fothergill.

Information om græs i *Den store danske*. Hentet på <http://www.denstoredanske.dk/Symbolleksikon/Naturfænomener/græs?highlight=græs> 2013-06-01.

Information om græsfamilien i *Den store danske*. Hentet på [http://www.denstoredanske.dk/Natur_og_miljø/Botanik/Poales_\(græsser\)/græsfamilien](http://www.denstoredanske.dk/Natur_og_miljø/Botanik/Poales_(græsser)/græsfamilien) 2013-06-01.

Information om Inger Christensen i Britannica Online Encyclopedia. Hentet på <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/114980/Inger-Christensen> 2013-06-01.

Information om strandskader på Dansk ornitologisk forenings hjemmeside. Hentet på <http://www.dofbasen.dk/ART/art.php?art=04500> 2013-06-01.

Information om viber på Dansk Ornitologisk Forenings hjemmeside. Hentet på <http://www.dofbasen.dk/ART/art.php?art=04930> 2013-06-01.

Lehmann Sivertsen, K, Forfatterportræt Inger Christensen. Hentet på <http://www.forfatterweb.dk/forfatterweb/oversigt/christensen-inger> 2013-06-01.

Møller Jensen, E, ”Inger Christensen” i Dansk Kvindebiografisk Leksikon. Hentet på <http://www.kvinfo.dk/side/170/bio/609/query/christensen%20inger/> 2013-06-01.

Wivel, P, ”Inger Christensen hyldet i europæiske aviser” 2009-01-10. Hentet på <http://politiken.dk/kultur/boger/ECE626960/inger-christensen-hyldet-i-europaeiske-aviser/> 2013-06-01.

Worsaae Petersen, J, Biografi Inger Christensen, 2008-11-27. Hentet på <http://www.litteratursiden.dk/forfattere/inger-christensen> 2013-06-01.